

Dr hab. Jerzy Duży

Bydgoszcz

Recenzja pracy doktorskiej magister Anny Nowakowskiej pod tytułem *Współczesny model prowadzenia śledztwa w sprawach o przestępstwa gospodarcze*

1. Temat pracy i problemy badawcze

Oceniana praca podejmuje temat specyfiki i charakterystycznych cech śledztwa w sprawach o przestępstwa gospodarcze. Temat pracy sytuuje ją w obszarze prawa karnego materialnego i procesowego, w niewielkim stopniu także kryminalistyki. Wybór tematu, w kontekście zmian jakie zaszły w strukturze przestępczości w Polsce w ostatniej dekadzie, należy uznać za szczególnie aktualny. Nie sposób nie zauważyć, że opisane zmiany charakteryzuje spadek zachowań przestępczych *stricto* "kryminalnych" na rzecz wzrostu zjawiska przestępczości gospodarczej, w tym popełnianej w ramach działalności zorganizowanych grup przestępczych. Stanowi to realne zagrożenie dla prawidłowości obrotu gospodarczego i wymaga wzmózonych wysiłków dla zwalczania tego zjawiska. Stąd uzasadnione, wzmózone zainteresowanie zarówno doktryny jak i praktyki prawniczej przestępczością gospodarczą w ogóle. Temat podjęty przez Autorkę wpisuje się w ten trend, co wobec olbrzymiego zapotrzebowania na wiedzę z zakresu zwalczania przestępczości gospodarczej, a zwłaszcza dotyczącej prowadzenia śledztw w sprawach o przestępstwa gospodarcze, w tym poszukiwanie zwłaszcza przez praktyków optymalnych modeli efektywnego prowadzenia śledztwa w tego typu sprawach, należy uznać za bardzo trafny wybór.

Doktorantka przedstawiła jasno sprecyzowany cel pracy i hipotezy badawcze. Skupiła się w pracy na udowodnieniu tezy, że śledztwa tego typu różnią się od innych postępowań karnych co powoduje, że prowadzone w ich ramach postępowanie dowodowe powinno być dostosowane do ich specyfiki. Autorka rozwiązuje ten problem podejmując próbę wskazania charakterystycznych dla danego typu przestępstw gospodarczych sekwencji czynności śledczych i etapu postępowania, na którym zazwyczaj są (powinny być) podejmowane. Prowadzi to ją do zaproponowania optymalnego modelu śledztwa w poszczególnych typach (o określone przestępstwa) śledztw w sprawach o przestępstwa gospodarcze.

Autorka jako głównym środkiem badawczym posłużyła się metodą formalno - dogmatyczną analizując aktualne teksty prawne tak w zakresie poszczególnych typów przestępstw gospodarczych, jak i przepisów regulujących postępowanie karne (głównie przygotowawcze) oraz postępowanie dowodowe. Przeanalizowała orzecznictwo sądowe i poglądy doktryny.

Metoda statystyczna pozwoliła Doktorantce w oparciu o analizę danych gromadzonych przez podmioty zajmujące się ujawnianiem i zwalczaniem przestępczości gospodarczej na zrekonstruowanie skali zjawiska i jego charakterystycznych przejawów.

Autorka szeroko odwołała się do badań empirycznych przeprowadzonych na podstawie badań akt 486 zakończonych śledztw Prokuratury Rejonowej Bydgoszcz - Północ w Bydgoszczy oraz Prokuratury Okręgowej w Bydgoszczy prowadzonych w latach 1998 - 2014.

Subsydiarnie skorzystała także z metody historycznej badając ewolucję koncepcji przestępczości gospodarczej i pojęcia przestępstwa gospodarczego.

2. Treść pracy

Praca posiada klasyczną systematykę z podziałem na cztery rozdziały. We wstępie Doktorantka przedstawiła przedmiot pracy i metody badawcze. Autorka wskazała w nim co chce osiągnąć w dysertacji i bardzo syntetycznie przedstawiała treść poszczególnych rozdziałów. Wstęp w wydaniu Autorki stanowi krótki, ale użyteczny przewodnik po całej pracy.

W rozdziale I zatytułowanym *Przestępstwo gospodarcze w prawie karnym i postępowaniu karnym* Autorka przedstawiła ewolucję poglądów na temat pojęcia przestępstwa gospodarczego poczynawszy od koncepcji zorientowanych na sprawcę, zapoczątkowanych przez E. H. Sutherlanda, po koncepcje zorientowane na czyn, skupiające się na stronie przedmiotowej przestępstwa. Opisała próby definicji przestępstwa gospodarczego tak w literaturze obcej, jak i rodzimej co finalnie prowadzi Ją do trafnego wniosku, że nie udało się do tej pory sformułować jednoznacznej definicji przestępstwa gospodarczego (vide s. 32). Zasadnie Autorka uważa, że aby uniknąć problemów z definicją przestępstwa gospodarczego, a jednocześnie doprecyzować zakres przestępczości uważanej za gospodarczą, zasadnym jest wyszczególnienie przestępstw, które uważa się za gospodarcze w oparciu o obowiązujące

ustawodawstwo. Wartością tego rozdziału jest zaproponowanie przez Autorkę takiego zakresu poprzez enumeratywne wyliczenie przepisów karnych tak kodeksowych, jak i pozakodeksowych typizujących przestępstwa, które powinny być zaliczone do kategorii gospodarczych (s. 45 - 50).

Należy podkreślić, że Doktorantka dobrze uzasadniła swoją propozycję, zajmując (słusznie) niejednokrotnie częściowo krytyczne stanowisko wobec innych prób tego rodzaju.

Rozdział II przedstawia model prowadzenia śledztwa w sprawach o przestępstwa gospodarcze. W punkcie 1 zatytułowanym *Model - struktura i zależności* Autorka czyni wiele trafnych uwag na temat procesu wykrywczego w tego typu sprawach, począwszy od czynności sprawdzających, poprzez postępowanie dowodowe zwłaszcza w zakresie pozyskiwania dokumentacji, jej roli jako dowodu w sprawie, konieczności zasięgnięcia opinii biegłych. Niestety, całość tego punktu mimo ciekawej zawartości sprawia wrażenie nieco chaotycznej wypowiedzi. Moim zdaniem Autorka powinna obrać albo ściśle chronologiczną metodę omawiania treści w relacji do etapów postępowania, albo np. omówić temat w relacji do typowych czynności dowodowych.

W podrozdziale 2 Doktorantka nakreśliła obraz współczesnej przestępczości gospodarczej w Polsce. Przedstawiła w oparciu o analizę statystyk rozmiar tej przestępczości i jej strukturę. Wskazała na ogólne problemy stojące przed prowadzącymi śledztwa o przestępstwa gospodarcze, do których zalicza między innymi rozstrzygnięcie czy doszło do przestępstwa w przeciwieństwie do przestępstw "typowo kryminalnych," w których o ile wyjaśni się jakie zdarzenia miały miejsce, przypisanie odpowiedzialności nie nastręcza z reguły większych trudności. Nadto, Autorka trafnie zauważa, że w wielu przypadkach, gdy czyn zostaje popełniony w ramach działalności podmiotu gospodarczego zindywidualizowanie odpowiedzialności napotyka na przeszkody wynikające z rozbudowanej struktury organizacyjnej, wielostopniowej struktury podejmowania decyzji, co wymusza analizę dokumentów wewnętrznych określających strukturę podmiotu, podział obowiązków i uprawnień. Zwraca też zasadnie uwagę na niedostateczne przygotowanie kadry prokuratorskiej i sędziowskiej oraz naturalny u sędziów i prokuratorów brak doświadczenia życiowego w dziedzinie prowadzenia działalności gospodarczej. Uwagi Autorki są bardzo ciekawe. Domagają się jednak rozwinięcia i szerszego odwołania do literatury poświęconej uprawnieniom i obowiązkom osób wykonujących gospodarcze funkcje zarządcze. Sądzę, że po rozwinięciu i umieszczeniu w odrębnym od przedstawienia statystyk przestępczości

rozdziale mogłyby stanowić interesujący fragment przyszłej publikacji naukowej. W obecnym kształcie zarówno ich usytuowanie jak i zakres pozostawia wyraźny niedosyt.

W rozdziale III Autorka charakteryzuje pierwsze informacje o przestępstwie gospodarczym i ich źródła, postępowanie sprawdzające oraz podejmuje problematykę wszczęcia śledztwa i planowania czynności śledczych. Swoje wywody wzmacnia poprzez odwołanie się do obserwacji i wniosków wynikających z przeprowadzonych przez Nią badań aktowych.

Rozdział IV, najbardziej rozbudowany, w mojej ocenie stanowi zarazem najciekawszą i najbardziej wartościową pod względem naukowym i praktycznym część pracy. Autorka szeroko odwołując się w nim do przeprowadzonych badań aktowych. Omawia ze sporym znawstwem i stopniem szczegółowości charakterystyczne cechy przebiegu śledztw gospodarczych, w szczególności postępowania dowodowego, w odniesieniu do kilku typów przestępstw gospodarczych. Przyjęta przez Autorkę koncepcja jest bardzo interesująca, a jej wnioski i spostrzeżenia trafne. Doktorantka nie boi się formułowania odważnych, syntetycznych sądów w oparciu o prawidłowości dostrzeżone w efekcie badań aktowych. Rozdział ten nosi wiele cech solidnej metodyki śledczej w określonych kategoriach spraw o przestępstwa gospodarcze, opartej o badania empiryczne ze wskazaniem przykładów konkretnych spraw. Z uwagi na potrzeby praktyki na tego typu opracowania uważam to za dużą wartość pracy. To na rozwinięciu tego rozdziału doradzałbym oprzeć Doktorantce trzon przyszłej, wartościowej publikacji naukowej.

Podsumowanie stanowi uporządkowaną reasumpcję wywodów pracy. Niestety, moim zdaniem nazbyt przypomina streszczenie, przez co idea przewodnia dysertacji traci na wyrazistości.

3. Struktura pracy

Zadanie, którego podjęła się Doktorantka przedstawiając nakreślony w tytule temat nie było łatwe. W pracy łączącej analizy formalnodoogmatyczne z badaniami empirycznymi trudno zbudować prawidłową strukturę pracy i równomiernie rozłożyć akcenty badawcze. Nie jest też łatwo zharmonizować stawiane hipotezy badawcze z wynikami przeprowadzonych badań. Nieraz wymaga to uwzględnienia dodatkowych, trudnych do zidentyfikowania

zmiennych. Truizmem w tym miejscu byłoby stwierdzenie, że praktyka nieraz negatywnie weryfikuje nawet najlepiej z pozoru brzmiące teorie naukowe.

Autorce zasadniczo udało się dowieść stawianych tez w oparciu tak o analizy tekstów prawnych, poglądów doktryny i wypowiedzi judykatury jak również o badania aktowe. Tym samym Doktorantka udowodniła, że potrafi weryfikować swoje i innych sądy w oparciu o wnioski płynące z badań empirycznych. Zwłaszcza te ostatnie, przeprowadzone w oparciu o badanie akt spraw karnych stanowią mocną stronę pracy.

Układ opracowania jest właściwy. Struktura pracy stanowi zwartą i logiczną całość. Niedociągnięcia w tym zakresie (patrz uwagi do rozdziału II) i nie dość dobitne *Posumowanie*, które jest raczej streszczeniem pracy, nie niweczą tej pozytywnej oceny. Sposób prowadzenia rozważań nie budzi zastrzeżeń, poglądy i oceny Autorki są twórcze, wskazują na wysoką znajomość zagadnień, które opisuje, dobry warsztat naukowy i ponad przeciętne, jak na osobę nie wykonującą czynnie zawodu prawniczego, umiejętności w zakresie pracy z aktami.

4. Formalna strona pracy, źródła i literatura

Praca jest napisana jasnym i przejrzystym językiem, pomimo tego, że opisuje skomplikowaną rzeczywistość przestępczości gospodarczej w aspekcie materialnoprawnym, procesowym i częściowo kryminalistycznym. Całość pracy czyta się bardzo dobrze, choć nie prezentuje ona równie wysokiego poziomu merytorycznego we wszystkich rozdziałach (wysokim poziomem tak analiz, twórczych syntez i wniosków wyróżnia się rozdział IV). Autorka ustrzegła się potknięć językowych i terminologicznych. Ta strona pracy nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Doktorantka w wyborze źródeł zasadnie sięgnęła do szeregu aktów prawnych. Skorzystała też w sposób efektywny z publikowanych sprawozdań z działalności, strategii, komunikatów szeregu instytucji publicznych. Dokonała także kompleksowej kwerendy literatury. Jak podała, w literaturze brakuje opracowania przedstawiającego problematykę prowadzenia śledztwa w sprawach o przestępstwa gospodarcze (vide s. 11). Należy jednak zauważyć, że na polskim rynku wydawniczym ukazała się praca C. Kuleszy *Obrona w sprawach o przestępstwa gospodarcze i skarbowe*, Warszawa 2012 przedstawiająca wiele zagadnień podjętych przez Autorkę dotyczących prowadzonego postępowania karnego w sprawach o

przestępstwa gospodarcze tyle, że z perspektywy obrońcy. Zestawienie i porównanie wielu obserwacji autora tej pracy - profesora prawa karnego ale i praktykującego adwokata z analizami Autorki badającej pragmatykę organów ścigania mogłoby być bardzo ciekawe.

Interesującym rozszerzeniem pracy niewątpliwie podnoszącym jej walory naukowe byłoby podjęcie przez Autorkę, na tle prowadzonych rozważań dotyczących zwłaszcza szybkości prowadzonego postępowania w sprawach o przestępstwa gospodarcze i jego efektywności w ogóle, prób porównania z tej perspektywy inkwizycyjnego i kontradyktoryjnego modelu procesu (patrz badania pod kierunkiem prof. S. Waltosia, które zaowocowały cyklem publikacji *Zagubiona szybkość procesu karnego*). Praca powstawała przecież w okresie wzmożonej debaty publicznej i naukowej nad tym zagadnieniem w związku z wejściem w życie zmian w prawie karnym procesowym (patrz na ten temat *Kontradyktoryjność w polskim procesie karnym* pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2013).

Wreszcie, pożądanym byłoby podjęcie przez Autorkę w kontekście czynionych rozważań problematyki wpływu zasady legalizmu na efektywność współczesnego modelu prowadzenia postępowań karnych w sprawach o przestępstwa gospodarcze i wskazanie wynikających stąd ograniczeń. Poruszenie także tych zagadnień pozwoliłoby Autorce na sformułowanie wielu interesujących wniosków *de lege ferenda*, w które praca w obecnym kształcie nie obfituje. Oczywiście, taki zabieg wymagałby wydatnego poszerzenia wykorzystanych źródeł (tytułem przykładu można by wskazać tu pracę M. Rogackiej - Rzewnickiej *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007).

Trzeba jednak przyznać, że wybór zagadnień poruszonych w opracowaniu dokonany przez Autorkę ściśle odpowiada tematowi pracy, toteż powyższe uwagi traktuję nie jako wskazanie jej braków (Autorka w świetle zakreślonego tematu miała prawo nie podejmować wskazanych zagadnień), lecz wskazanie obszarów tematycznych, których uwzględnienie w prowadzonym wywodzie ewidentnie czyniłoby opracowanie bardziej wartościowym i podniosło jego naukową ocenę.

W przeprowadzonej dysertacji Doktorantka pokazała omawiając literaturę przedmiotu, że potrafi tak z należytą refleksją korzystać z poglądów innych autorów jak i prowadzić z nimi dyskurs naukowy, czy wyciągać prawidłowe wnioski z prowadzonych w doktrynie polemik. Potrafi też krytycznie analizować orzecznictwo sądowe, a nade wszystko wyciągać właściwe i

bardzo interesujące wnioski z badań aktowych. Te ostatnie stanowią niewątpliwie duży walor pracy.

5. Konkluzja

Uważam, że zarówno koncepcja pracy, poziom prowadzonej argumentacji, osiągnięcie przez Doktorantkę założonych celów badawczych, a nade wszystko potencjał poznawczy jaki przeprowadzone badania aktowe i nasuwające się z nich wnioski mają dla praktyki prawniczej, uprawnia do wniosku, że rozprawa doktorska magister Anny Nowakowskiej pod tytułem *Współczesny model prowadzenia śledztwa w sprawach o przestępstwa gospodarcze* spełnia wszystkie wymogi ustawowe stawiane rozprawom doktorskim w art. 13 pkt 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003, Nr 65, poz. 595) oraz może stanowić podstawę do przeprowadzenia dalszych etapów przewodu doktorskiego.

W Bydgoszczy 14 czerwca 2017 roku

